

بررسی نقش مایه سرمه‌دان در نقش‌پردازی دستبافت‌های کاربردی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۱۱

کد مقاله: ۸۰۰۰۱

محمدعلی اسپنانی^۱

چکیده

نقشمایه سرمه‌دان از فراوان‌ترین و متنوع‌ترین نقش‌های بکارآمده در حوزه دستبافت‌های کاربردی است. فرم ساده، انعطاف‌پذیری و همنشینی آن با دیگر فرم‌های هندسی، سرمه‌دان را مناسب و مهیای بکارگیری در متن، حاشیه و حتی بعنوان نقشی غالب در دستبافت‌های روستایی و عشایری نموده است. تحقیق حاضر به انگیزه شناسایی توان بصری نقشمایه سرمه‌دان در دستبافت‌های غیر زیراندازی که بنام دستبافت‌های کاربردی شناخته شده است می‌پردازد. نتایج تحقیق می‌تواند در بررسی نقوش سرمه‌دان، ترکیبات، مشتقات و مشابهات آن بکار رفته و منجر به اهمیت و جایگاه آن گردد. تحقیق حاضر توصیفی-تحلیلی است و در تدوین آن از منابع میدانی و اسناد کتابخانه‌ای بهره‌برده است.

واژگان کلیدی: سرمه، سرمه‌دان، نقشمایه سرمه‌دان، نقش‌پردازی، دستبافت‌های کاربردی

۱- مقدمه

اهمیت و بکارگیری نقش، فرم و شکل سرمه دان تقریباً در اکثر فرهنگ‌هایی که سرمه و فواید و اثر بخشی آن برای چشم شناخته شده است امری شایسته و در دست ساخته های آنها با اقبالی عالی مواجه بوده است. گستره وسیع جغرافیای این نقش از ایران، ترکیه و مصر گرفته تا امریکای جنوبی، مرکزی و شمالی و در حوزه شرق آسیا پراکندگی این نقش، مشابهات و مشتقات آن را یادآور می‌شود. از بارزترین نمونه‌های نقشمایه های سرمه دان بستر مطلوب بافته های عشایری و روستایی و اغلب در بافته های باتکنیک بافت تخت (بدون پرز همانند گلیم‌ها) تمرکز یافته اند. تقریباً اکثر حوزه های عشایری و روستایی ایران با نقوش سرمه دان و مشابهات آن آشنایی طولانی داشته اما بنظر می‌رسد تنوع و فراوانی آن در حوزه فارس (اغلب در دستبافته های زیراندازی) و شمال غرب (اغلب در دستبافته های کاربردی و محفظه ای) قابل مشاهده است. ماخذ نخستین این نقش شیء سرمه دان با روگرفتهایی هندسی، انتزاعی است که در دست بافندگان با ذهنی بافی، آزاد دستی و خیالپردازی میتواند با دیگر نقوش هم‌نشین و با طیف رنگهای هر حوزه دارای بار بصری و مفاهیم درخوری باشد.

مهمترین بار معنایی نقش سرمه دان به شیء سرمه دان اشاره دارد که در صورت تحلیل نقش میتواند با توجه به فرم ایجاد شده جدید معانی دیگری را در ذهن متبادر سازد. بنابراین در اغلب موارد بافندگان سعی در نگهداری فرم اصلی نقش سرمه دان جهت حفظ ارتباط آن با شیء سرمه دان داشته و این تمایل برای سنوات متمادی به قوت خود باقیمانده است. معانی، مفاهیم و پیوستگی سرمه و سرمه دان خاصه تداوم بکارگیری سرمه و ساخت سرمه دان‌ها در فرهنگ ایران زمین را میتوان در اشعار فراوانی مورد مطالعه قرار داد:

- تا به چشمان سیه سرمه در انداخته‌ای / آهوان را همه خون در جگر انداخته‌ای (فروغی بسطامی)
- نه و سمه ست آن به دل‌بندی خضیب است / نه سرمه ست آن به جادویی کحیل است (سعدی)
- بکن سرمه غفلت از چشم پاک / که فردا شوی سرمه در زیر خاک (سعدی)
- چشمی که دلی برد به تاراج / دانی که به سرمه نیست محتاج (امیر خسرو دهلوی)
- شب تاریک سرمه بود مگر / که از او چشم زهره شد روشن (مسعود سعد سلمان)
- سرمه است مرا خاک قدم های تو در چشم / تاجست مرا خاک قدم های تو بر سر (امیر معزی)
- تنگ دل از خنده ترکان شکر / سرمه بر از چشم غزالان نظر (نظامی)
- سرمه دان دریا کشان را بر نیارد از خمار / شد خماریلی از چشم غزال افزون مرا (صایب تبریزی)
- چومیل سرمه که در سرمه دان کنند فرو / کرا شهادتی ار هست گو کند تقریر (قائمی)
- چو میل زجیب سرمه دان سر بر کرد / نظاره چشم سیه دلبر کرد (سعدی)

۲- پیشینه

کحل (kohl) یا سرمه (sormeh) سولفور آنتیموان یا سولفور سرب است که آن را به صورت گرد در آورده و برای سیاه کردن چشم، ابرو، و مژگان بکار برده و احتمال به قریب از مصریان به اعراب رسیده است. بدین گونه نام کحل بر این گرد و سپس به طور کلی به سایر آرایه ها و مواد آرایشی اطلاق شد (مصاحب، ۱۳۹۱: ۲۱۸۴) بنظر میرسد قدمت ساخت و بکارگیری سرمه دان به تاریخ بهره گیری از سرمه باشد. پرویز تناولی در کتاب "سرمه دان" به گفته گزنفون درباره عقیده کوروش نسبت به سرمه سخن گفته و سرمه دانها را بخشی از هنر ایران طی چهار هزار سال گذشته محسوب نموده است (تناولی، ۱۳۸۶: ۵). از دیگر اسناد کهن مرتبط با آرایش چشم لوحه نارمر مصری (حدود ۳۰۰۰ ق. م) روایت اتحاد مصر سفلی و علیا بوسیله پادشاه نارمر است. سنگ لوح یا لوحه مزبور دراصل به عنوان لوحی برای تهیه داروی آرایش چشم (برای محافظت چشم از نور خورشید و جلوگیری از سوزش) مورد استفاده قرار میگرفت (گاردنر، ۱۳۸۱: ۷۴) از نمونه سرمه دان های کهن ایرانی، سرمه دان مفرغی مربوط به ۵۰۰ تا ۸۰۰ ق. م از لرستان است و از نمونه های باقیمانده از دستبافته های کهن با نقش سرمه دان، پاره گلیمی از قرون ۳ و ۴ هجری مربوط به فسطاط است. (تصاویر ۱ و ۲)

تصویر ۳

تصویر ۲

تصویر ۱

تصویر ۱) لوحه نارمر، ۳۰۰۰ ق. م ، روایتی از اتحاد مصر علیا و سفلی بوسیله پادشاه نارمر (گاردرنر ، ۱۳۸۱)
 تصویر ۲) سرمه دان مفرغی، ۸۰۰ تا ۵۰۰ سال پیش از میلاد ، لرستان (Wikipedia)
 تصویر ۳) نقش سرمه دان بر گلیم پاره ای از قرون ۳ و ۴ هجری ، فسطاط (پرهام ، ۱۳۶۴)

فرم های متنوع و کثیری از سرمه دانها از بدو پیدایش آنها با همه نوع مواد در دسترس ساخته شده است . تناولی در کتاب "سرمه دان" علاوه بر ذکر آداب بهره وری از سرمه به فرم های متنوعی از سرمه دانهای هندسی، سرمه دانهای تصویری، سرمه دانهای شیشه ای، سرمه دانهای عاجی ، استخوانی و سرمه دانهای سنگی و میل سرمه دانها پرداخته است. او به تسلسل تاریخی سرمه دانها توجه نشان داده و تولید آنها را پیش از تاریخ تا به امروز ممتد دانسته است. (تناولی، ۱۳۸۶: ۵) تقریباً " به ابعاد گسترده نفوذ بکارگیری سرمه در حوزه های جغرافیایی میتوان فراوانی گونه های سرمه دانی را نیز انتظار داشت. جدول ۱ تنوع فرمی سرمه دان ها را ارایه داده است.

جدول ۱: تنوع فرمی سرمه دان ها (تدوین و ترسیم تصاویر : نگارنده)

(الف) (ب) (ج) (د) (ه)

(ی) (ط) (ح) (ز) (و)

(ل) (ک)

الف) سرمه دان مفرغی ، ۵۰۰ تا ۸۰۰ سال ق. م ، لرستان (Wikipedia)
 ب) سرمه دان سنگی، مشهد (موزه کودکی ایرانک) ج) سرمه دان سنگی ملی ملک) ه) سرمه دان فلزی با محفظه مربع
 و، ز) سرمه دانهای برنجی معاصر ح) سرمه دانهای فلزی با تنوع فرم محفظه (pinterest)
 ط، ی) سرمه دانهای تلفیقی شیشه و فلز ک، ل) میل سرمه دان با تنوع فرمی

۳- دستبافت‌های کاربردی

طیف وسیعی از دستبافت‌های گلیمی با تکنیک بافت متفاوت (ساده، پودیچ، ترکیبی و ...) وجود دارند که نحوه کاربرد آنها باعث تمایز آنها از سایر گلیم‌ها در کاربری شده‌اند. معمولاً دستبافت‌های کاربردی برای کاربرد خاصی بافته شده و از اینجهت سایز و ابعاد آنها مشخص می‌شود. خورجین (۱)، نمکدان (۲)، چننه (۳)، مفرش (۴)، توبره (۵)، جوال (۶)، چیق دان (۷)، قاشق دان، قلیان دان و ... از جمله دستبافت‌های کاربردی هستند که مصرف مشخصی داشته و از نوع محفظه ای یا کیسه ای هستند. البته تعدادی هم هستند که کاربردی هستند اما محفظه ای نیستند مثل آرایه های پوششی اسب و شتر که روزینی (۸) و جل اسب (۹) از همه شناخته شده ترند. و نیز گلیم سفره و روکرسی که ابعاد مشخصی دارند. در مقابل دستبافت‌های زیراندازی واقع‌اند که استفاده زیراندازی و گستردنی داشته و ابعاد آنها بزرگتر و برای پوشش فضاهای مسکونی است. بکارگیری نقوش سرمه دانی در خورجین‌ها (تصاویر ۵ و ۴) و گلیم زیراندازی (تصویر ۶) آرایه شده است.

تصویر ۶

تصویر ۵

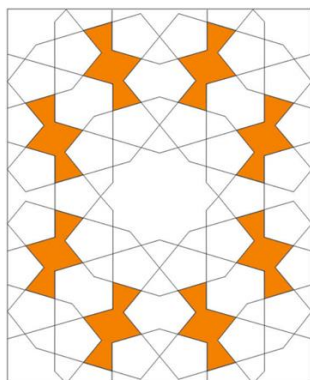
تصویر ۴

تصویر ۴) متن سرمه دان محاط شبکه شش بندی (حوضی)، خورجین ورامین
تصویر ۵) خورجین شاهسونی با نقش سرمه دان در حاشیه قفل (cotswoldorientalrugs.com)
تصویر ۶) نقوش سرمه دان و خراسانی در متن گلیم ساده قشقایی.

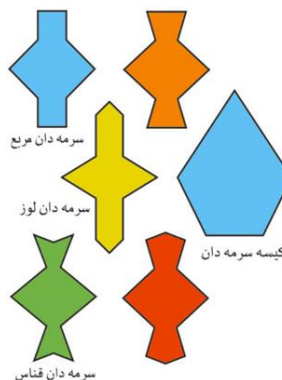
(تدوین و ترسیم تصاویر: نگارنده)

۴- نقش سرمه دان، اجزاء و ویژگی‌ها

در ساده ترین وضعیت موجود، شیء سرمه دان در هر فرمی که هست باید دارای محفظه ای باشد و از همین باب دارای پسوند "دان" = جا، مکان، ظرف، محافظ" شده است. معمولاً "فرم بدنه" می‌تواند هر شکلی از سرمه دان را تعیین کند. بکارگیری سرمه از محفظه و به چشم کشیدن آن با "میل" صورت می‌گیرد که بعنوان درپوش محفظه سرمه دان نیز عمل میکند. بدنه و سرپوش (میل) سرمه دان بر روی پایه قرار می‌گیرد و روال ابعادی این سه جزء متصل بهم اکثراً با قرارگیری در دست مشخص می‌شود. ابعاد متنوعی از سرمه دان با سنگ، چوب، عاج و فلز وجود دارد و بسا که بعنوان آرایه ای تزئینی همانند گردنی تزئینی و همیشه در دسترس از آن استفاده شده است.

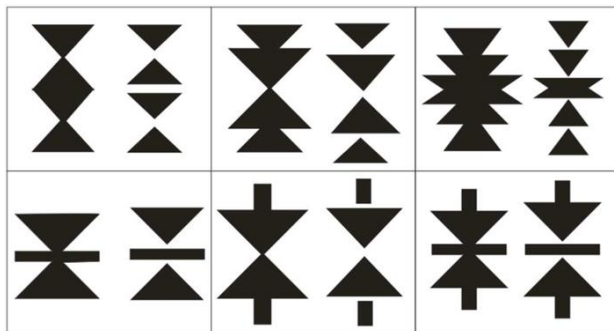

تصویر ۸- بخشی از گسترش گره کند سرمه دان (تدوین و ترسیم تصاویر: نگارنده)

تصویر ۷- تنوع آلات (فرم) سرمه دان در هندسه نقش (تدوین و ترسیم تصاویر: نگارنده)

شکل و فرم محاطی سرمه دان در کاشیکاری و هندسه نقش بکرات بکار رفته است: گره های کند سرمه دان، سرمه دان چهار شمس، سرمه دان قناس بزرگ و کوچک و طبل سرمه دان از شناخته شده ترین گره های سرمه دان در هندسه نقوش و گره چینی هستند. تصویر-۷ تنوع آلات (فرم) سرمه دان در هندسه نقش را ارایه داده و تصویر-۸ بخشی از واگیره و گسترش گره کند سرمه دان را نمایش داده است.

تصویر-۹ اجزاء نقوش سرمه دانی
(ماخذ و ترسیم تصاویر: نگارنده)

در حوزه دستبافتها به ویژه در دستبافت های کاربردی نواحی عشایری و روستایی تنوع و تکثر فرم هندسی سرمه دان فراوانی بیشتری داشته و در همنشینی با دیگر نقشها اقبال فزونتری یافته است. بنظر میرسد خوش اقبالی نقشمایه سرمه دانی از چند جهت در دستبافته های کاربردی عشایری قابل توجه باشد: الف) سادگی فرمی نقش با الویت هندسه فرمی که در پالوده ترین وضع آن از چند مثلث ساخته میشود ب) بکارگیری راحت نقش بواسطه حفظ پذیری نقش در حافظه بافندگان

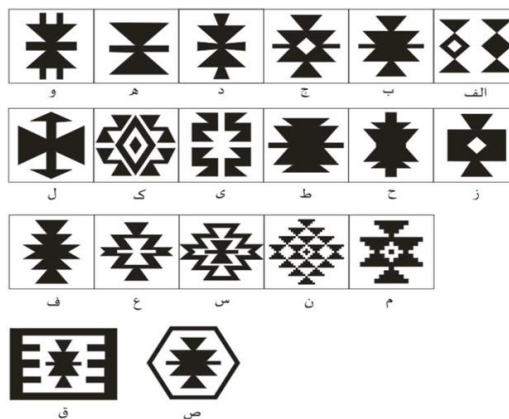
ج) انعطاف پذیری نقش در تبدیل به نقوش همجنس و یا خرد شدن به فرم های ساده همجنس د) ایجاد ترکیبات متنوع از نقش سرمه دانی به تنهایی و یا با اجزاء آن و یا با نقوش دیگر. تصویر ۹ اجزاء متشکل نقوش سرمه دانی را جهت درک بهتر ساختار آن نشان می دهد.

۵- نقوش سرمه دانی، تنوع و فراوانی

در حوزه جغرافیای دستبافتها گونه های فراوانی از تنوع فرمی و هندسی نقش سرمه دانی در دست است که آزاد دستی بافندگان در بکارگیری آنها را دوجندان نموده و انعطاف آن را نمایان ساخته اما در عین حال در تثبیت فرم کلی اکثر امثال این نقش تلاش شده است. جدول-۲ فراوانی تنوع فرم نقوش سرمه دانی در دستبافتهای کاربردی، گلیم ساده و پودپیچ ارایه شده است. (۱۰)

جدول-۲: تنوع نقوش سرمه دان در دستبافتهای کاربردی، گلیم ساده و پودپیچ (ماخذ و ترسیم تصاویر: نگارنده)

- الف: سرمه دان هندسی مرسوم در حواشی باریک گلیمهای پودپیچ
- ب، ج، د، ه: نمونه هایی با فراوانی در گلیمهای قشقایی، بختیاری، شاهسونی، ورامین (خورجین، نمکدان، و گلیمهای ساده بافت زیراندازی)
- ی، ک: سرمه دانهای پر و خالی با فراوانی در دستبافتهای پودپیچ شمالغرب شاهسونی و قفقازی
- م: سرمه دان ساده، ن: سرمه دان مرکب، فراوانی بکارگیری در حوزه گلیمهای ساده بافت قشقایی، بختیاری و ورامین
- س، ع، ف: سرمه دانهای مضاعف بکارگیری در گلیمهای ساده بافت شاهسونی، حوزه ترکیه، آمریکای جنوبی (آز تک)، مکزیک و قبایل سرخپوست آمریکای شمالی
- ص، ق: رایجترین فرم محاطی برای نقوش سرمه دانی شش ضلعی (ص) و چهار گوش مربع با نقش شانه (ق)

۶- ترکیبات نقوش سرمه دانی

بنظر می‌رسد از بین تمامی اشیایی که به هر نحو روگرستی از آنها در دستبافت‌ها به ظهور رسیده نقش سرمه دان انعطاف بهتری در شکل یابی بصورت کامل، ناتمام و ناقص و یا تبدیل و تحول به نقوشی همسان داشته است. علاوه بر این، جایگشت‌ها و نقش پذیری و قرارگیری در مواضع متفاوتی از یک دستبافت، اولویتی مهم برای سرمه دان بحساب می‌آید.

۷- ترکیبات نقش سرمه دان

- متن: الف) بعنوان نقش مرکزی و یا غالب ب) همنشینی با نقوش
- حاشیه

۱-۷- متن

بکارگیری نقشمایه سرمه دان در متن هنگامی که منفرد بکارآید اغلب فراتر از بقیه عناصر متنی ویژگیهای بصری را تداعی و دیگر نقشها را تحت الشعاع خود قرار داده و آنها را به حواشی می‌راند این مساله در دستبافت‌های کاربردی که مساحتی به مراتب کمتر از دستبافت‌های زیراندازی دارد بچشم می‌آید و گویی تلاش بافنده در این امر بی‌تاثیر نبوده است. بنابراین می‌توان تأثیرات معنایی دوجندانی را از نقش‌های مرکزی بانقش غالب سرمه دانی انتظار داشت. اما زمانی که از نقشهای مکرر همسان (واگیره) و یا متنوع در گستره یک متن بهره گرفته شود طبیعی است اگر ارزشهای دیداری به تساوی بین آنها تقسیم شود. همانند نمکدان‌های گلیم بودپیچ شاهسونی که عناصر مکرر در متن آنها اگر اولویت باشد از یک یا دو نقش همسان سرمه دان و یا سرمه دان با نقشی همجنس و یا هم شکلی از سرمه دان در سراسر متن تکرار می‌شود اما در نمونه‌های متعددی از گلیم‌های زیراندازی (ساده و بودپیچ) بدلیل مساحت بیشتر متن نسبت به دستبافت‌هایی امثال خورجین، ونمکدان و چنته و ... آزاد دستی بافنده در اجرای ترکیبات متعدد با نقش‌هایی واحد همانند سرمه دان بتنهایی و یا با دیگر نقوش گستره بیشتر دارد.

۲-۷- حاشیه

تقریباً "تعدد و تنوع حاشیه سازی با نقشهای سرمه دانی امری فراوان و گسترده در دستبافت‌های زیراندازی و کاربردی است. به آن حد که خورجینهای سومالی شمالغرب ایران (شاهسونی) تقریباً "اگر نگوییم به تمامی اما به اکثریت از حاشیه سرمه دانی استفاده نموده اند. جدول ۳ ترکیبات متن و حواشی نقوش سرمه دانی را ارایه داد است.

جدول ۳ - ترکیبات نقش سرمه‌دان (متن و حاشیه) (ماخذ و ترسیم تصاویر: نگارنده)

موضع و نحوه بکارگیری نقش				
۱ و ۳ و ۴ سرمه دان بعنوان نقش غالب و مرکزی	۱) نقش سرمه دانی در مرکز	۲) سرمه دانی مضاعف در مرکز یک "رو کرسی"	۳) نقش شبه سرمه دانی محاط در لوز، بلوچ	۴) نقش سرمه دانی مضاعف، آق کند آذربایجان
۵ و ۷ و ۸ سرمه دان بصورت تکرار مکرر یا با نقوش دیگر بعنوان پوشاننده متن	۵) نقش سرمه دانی مکرر در گلیم ساده	۶) نقش سرمه دانهای مضاعف در مرکز گلیم ساده تکاب آذربایجان	۷) نقش سرمه دان بهمراه نقوش خراسانی، قشقایی	۸) نقوش سرمه دانی الماسی در متن مرکزی گلیم سفره

<p>۹ و ۱۱ و ۱۲ بکارگیری سرمه دان بصورت واگیره در متن</p>	 <p>(۹) نقش سرمه دان و صلیب در شبکه لوزی گلیم سوماک</p>	 <p>(۱۰) نقش سرمه دان مکرر</p>	 <p>(۱۱) نقش سرمه دانی و خال</p>	 <p>(۱۲) نقش سرمه دان مکرر بکه شش بندی</p>
<p>۱۳ و ۱۴ و ۱۵ و ۱۶ سرمه دانی در متن نمکدان های عشایری</p>	 <p>(۱۳) نقش سرمه دان بعنوان لچک</p>	 <p>(۱۴) سرمه دان در متن نمکدان عشایری گلیم سوماکی، شمالغرب</p>	 <p>(۱۵) سرمه دان در متن نمکدان عشایری گلیم سوماکی، شمالغرب</p>	 <p>(۱۶) سرمه دان در متن نمکدان عشایر افشاری گلیم ساده</p>
<p>۱۷ و ۱۸ و ۱۹ و ۲۰ حاشیه سرمه دان در گلی های پودپیچ (سوماکی) شاهسونی</p>	 <p>(۱۷) حاشیه سرمه دان خورجین سوماکی شاهسونی</p>	 <p>(۱۸) حاشیه سرمه دان خورجین سوماکی شاهسونی</p>	 <p>(۱۹) حاشیه سرمه دان خورجین سوماکی شاهسونی</p>	 <p>(۲۰) حاشیه و متن سرمه دان در گلیم ساده</p>
<p>۲۱ و ۲۲ و ۲۳ و ۲۴ حاشیه های سرمه دانی رایج در گلیمهای ساده</p>	 <p>(۲۱) حاشیه و متن سرمه دان در گلیم ساده ورامین</p>	 <p>(۲۲) نقش سرمه دان محاط (بالا) و حاشیه سرمه دان (پایین)، قشقایی</p>	 <p>(۲۳) حاشیه سرمه دان بهمراه نقوش کله مرغی</p>	 <p>(۲۴) حاشیه سرمه دانی در متن گلیم ساده ورامین</p>

* مآخذ تصاویر: ۵ و ۳ (Ston, 2004) / ۶ و ۴ (Tanavoli 2002) / ۲۲ (پرهام، ۱۳۶۴) (مآخذ بقیه تصاویر: نگارنده)

۸- نتیجه

بررسی نقشمایه سرمه دان نشان می دهد بدلیل سادگی فرم ، انعطاف پذیری در ترکیب و امکان خردشدن به اجزاء و نیز بخاطر سپاری در ذهن بافندگان اقبال بهتری نسبت به دیگر نقوش در استفاده دارد و کمتر دستبافتهای گلیمی عشایری و بعضاً روستایی از آن بی نصیب بوده اند. حضور سرمه دانی در دستبافتهای گلیمی ساده قشقایی و بختیاری ، حوزه ورامین در متن و حواشی و در گلیمهای پودپیچی (سوماکی) شمالغرب (شاهسونی) بویژه در خورجین ها و دستبافتهای محفظه ای (خورجین، نمکدان، چنته و ...) چه در متن و چه در حاشیه ها حضور پر رنگتری داشته اند.

بکارگیری نقوش سرمه دانی بعنوان نقشی غالب (مرکزی) و بزرگتر از دیگر نقوش در گلیمهای زیراندازی نسبت به دستبافتهای کوچک پارچه بمراتب بروز بیشتری داشته و ظهور سرمه دانی مکرر (منفرد یا با همنشینی دیگر نقش ها) در متن و حاشیه بزرگ خورجین ها و دستبافتهای کاربردی دیگر فراوانی بیشتری داشته است.

نقوش سرمه دانی در صورت محاط شدن، قریب به اتفاق با شش ضلعی ها و گاه "مربع همراه هستند. شبکه های شش ضلعی (شش بند) و لوزی از طبیعی ترین زیرساختهای ترکیبی برای قرارگیری سرمه دانی ها محسوب میشوند. نقوش خراسانی (و

مشتقات آنها)، کله مرغی ها، نقشهای شطرنجی، آرایه های کوه سان و یا اجزاء خرد شده سرمه دان ها (امثال مثلث) از همنشین های متناسب با سرمه دانی ها هستند.

پی نوشت ها

۱. *Khorjin , Saddle bag* ، **خورجین**، از رایجترین دستبافته های کیسه ای کاربردی معمولاً بصورت جفت متصل بهم جهت استفاده بر روی چهارپایان اسب، استر و الاغ بکار می رود و تقریباً در اکثر عشایر و روستاهای ایران دارای نمونه های متنوع است. خورجین ها جهت حمل اشیاء و مواد مختلف باید دارای استحکام در شرایط سخت باشند. بنابراین تکنیک بافت پودپیچ (سوماک) برای خورجین ها دارای اولویت است با اینحال نمونه هایی از خورجینهای گلیم ساده و یا ترکیب با پودپیچ و حتی نمونه هایی نیز با روبه های پرزدار (قالی) بافته شده اند. ابعاد تقریبی هر لنگه (محفظه، کیسه) ۴۰ سانتیمتر در ۵۰ سانتیمتر و یا ۵۰ سانتیمتر در ۶۰ سانتیمتر است و در صورت اتصال دو لنگه در امتداد هم، ابعاد آن ۶۰ سانتی متر در ۱۵۰ سانتی متر خواهد بود.

۲. *Namakdan , Saltbag*، **نمکدان**، از دستبافته های عشایری برای نگهداری و حمل نمک برای دام ها، فرم نمکدانه معمولاً مربع، مربع مستطیل و دارای قسمتی گلوبی شکل در بالا جهت ریختن نمک است. ابعادهای مختلفی دارد که بدون در نظر گرفتن بخش گلوبی آن حدود ۴۰ سانتیمتر در ۵۰ سانتیمتر است. نمونه های متنوعی در طرح، نقش و بافت در حوزه های افشاری، قشقایی، بختیاری، بلوچ و شاسون ها بافته شده است.

۳. *chanteh* : **چنته**، از انواع دستبافته های محفظه ای (کیسه ای) کوچک برای نگهداری اشیاء شخصی است.

۴. *Mafrash* : **مفرش**، **رختخواب پیچ**، از دستبافته های رایج در حوزه های عشایر شاسون، افشار و کردها که دارای حجمی مکعب مستطیلی است و ترجیحاً بدون پرز (پودپیچ، سوماکی) بافته میشود.

۵. *Tubreh , Tobreh* : **توبره**، کیسه ای برای تغذیه چهارپایان که جلوی دهان حیوان می بندند.

۶. *Joval* : **جوآل**

۷. *Chupuqdan* : **چپق دان**، کیسه کم عمق بادرپوش که برای نگهداری چپق و تنباکو بافته میشود.

۸. *Saddle cover* : **روزینی**

۹. *Jol-l asb , Horse cover* : **جل اسب**، **روپوش اسب**

۱۰. مشتقات و مشابهات مرتبط با نقوش سرمه دان در جدول ۲- پیوست نگردیده و فراوانی و کثرت بهره وری از نقوش تثبیت شده و جا افتاده مدنظر بوده و با انضمام شاخه ها و مشابهات این نقش به حتم دامنه تنوعات آن گسترده تر خواهد شد.

منابع

۱. بصام سیدجلال الدین، (۱۳۹۲)، « فرهنگ فرش دستباف»، چاپ اول، تهران: بنیاد دانشنامه نگاری ایران
۲. پرهام سیروس، (۱۳۶۴)، « دستبافته های روستایی و عشایری فارس»، ج ۱، چاپ اول، تهران: انتشارات امیرکبیر
۳. تناولی پرویز، (۱۳۸۰)، « دستبافته های روستایی و عشایری ورامین»، چاپ اول، تهران: انتشارات یساولی
۴. تناولی پرویز، (۱۳۸۶)، « سرمه دان»، تهران: نشر بن گاه
۵. گاردنر هلن، (۱۳۸۱)، « هنر در گذر زمان»، ترجمه محمدتقی فرامرزی، چاپ پنجم، تهران: انتشارات آگاه، نگاه
۶. مصاحب غلامحسین، (۱۳۹۱)، « دایره المعارف فارسی»، ج ۲ (ش-ل)، تهران: شرکت سهامی کتابهای جیبی
۷. هال آلستر و جوزه لوجیک ویو وسکا، (۱۳۷۷)، « گلیم»، ترجمه شیرین همایون فر، نیلوفر الفت شایان، چاپ اول، تهران: نشر کارنگ

8 . Allane,lee.(1995), *Kilims buyers guide*, usa,Thames and Hudson

9 . Ston,peter F, (2007), *Tribal and Village rugs*, Thames and Hudson

10 . Tanavoli, Parviz(2002) , *Persian flatweaves* .England, Antique Collectors Club Ltd

۱۱. موزه کودکی ایرانک، وبگاه: <https://iranak.org/>

۱۲. کتابخانه و موزه ملی ملک، وبگاه: <http://malekmuseum.org/>

۱۳. ویکی پدیا، دانشنامه آزاد، وبگاه: <https://fa.wikipedia.org/>

۱۴. سایت اشتراک گذاری منابع و تصاویر، وبگاه: Pinterest